

OKTAVIJANOVA VOJNA V ILIRIKU (35 – 33 p.n.š.)

Po zmagi v Sicilski vojni 36 p.n.š. je Z del rimske države pripadel Okravijanau, V del pa Marku Antoniju. Med obema državnikoma so bile napetosti, zato se Oktavijan odloči za vojaški poseg v Iliriku. Vzrok je bil, da je bilo potrebno novo pridobljene legije zaposliti, za njeno preživljanje in njeno urjenje in s tem dvig vojne pripravljenosti.

Potek vojne v Iliriku je zapleten. Dobro so poznani glavni premiki, o manjših vojaških posegih pa je malo znanega.

Po koncu vojne je Oktavijan premagana ljudstva glede na intenzivnost odpora razvrstil v 3 skupine:
- prva skupina je imela zanemarljiv odpor, ljudstva so bila premagana v enem pohodu, sestavljale pa so jo **plemenske skupine v J Iliriku**,

- v drugo skupino so spadala ljudstva, ki so nudila odpor, vendar so bila kljub temu brez težav premagana, morala so plačevati davke, te bi glede na poselitev lahko razvrstili v 3 skupine; prebivalstvo »gusarskih« otokov Mljeta in Korčule so pobili in zasužnjili, **Liburnom** pa so zaplenili ladjevje, v to skupino spadajo tudi **Karni**, ki so poseljevali Furlanijo in Z Slovenijo, ter **Tavriski**, ki so prebivali v osrednji in V Sloveniji.

- tretjo skupino so sestavljala ljudstva, ki jih je rimska vojska premagala šele po hudih bojih, najbolj so se upirali **Japodi, Panonci in Delmati**.

Vojna v Iliriku traja od leta 35 do 33 p.n.š. V prvem letu vojne je porazil Japode in Panonce, leta 34 p.n.š. pa se odpravi proti Delmatom. Zaradi močnega odpora in težavnega bojevanja je prišlo do *dezerterstva*. Po zmagi je Oktavijan odšel v Rim in za leto 33 p.n.š. prevzel konzulat, nato pa se vrnil v Ilirik in končal vojno proti Delmatom. Ti somu dali talce, vrnili kohortne znake in obljubili plačevanje tributa. Dosegel je uspeh, da je rimsko oblast priznal del Ilirika, ki je v času Cezarjeve države odpadel od Rima, osvojil pa je tudi veliko novega ozemlja.

Zaradi nedokončanega boja za oblast z Antonijem, je moral Oktavijan vojno v Iliriku po dveh letih omejiti in nato prekiniti, saj so 32 p.n.š. že potekale priprave na državljansko vojno. Po njenem zaključku se je Oktavijan lotil ureditve Ilirika, kjer izstopa kolonizacija. Sem padejo tudi **začetki Emone**. V tem času je bila ustanovljena tudi **kolonija Zadar** (Iader) in **Senj** (Senia). V Liburniji je veliko naselbin dobilo pravni položaj rimskih naselbin ali pa italsko pravo in davčno imuniteto.

Vojno v Iliriku lahko označimo kot prvo fazo osvojitve Z Balkana. Oktavijan je dosegel nadzor nad utrdбами v Dalmaciji in Siskom. Na ozemlju današnje Slovenije so bili vojaški tabori v sp. Posavju: Čatež pri Brežicah in Obrežje.

Najvažnejše obdobje rimskega osvajanja današnjega slovenskega ozemlja je Oktavijanova vojna v Iliriku, ki se po svojem pomenu uvršča v eno od (zunanjih) vojn v tretji državljanski vojni pozne republike.

Cezarjev dedič Oktavijan je v tej vojni premagal vrsto ljudstev v predalpskem, zahodnopanonskem, zahodnobalkanskem in dalmatinskem prostoru. Izrecno se omenja pokoritev keltskih Tavriskov, Karnov in ilirskih Japodov, ki so poseljevali dele Notranjske, Dolenjske in Bele krajine. Očitno že v prvem letu Ilirske vojne so zahodni, osrednji in južni deli današnjega slovenskega ozemlja prišli pod oblast Rima.

NASTANEK PRINCIPATA

Oktavijan je bil od 31 p.n.š. do 23 p.n.š. vsako leto izvoljen za konzula. Leta 29 p.n.š. je deležen večjih sakralnih počastitev. V znak splošnega miru je dal zapreti Janov Tempelj. Slavil je trojni triumf: vojne v Iliriki, pri Akaciju in nad Egiptom. Začel je z izplačevanjem in naseljevanjem veteranov, denarnim obdarovanjem rimske družbe, z gradnjami v Rimu in provincah. S tem je povečal svojo priljubljenost in utrdil položaj zmagovalca.

Leta **28 p.n.š. je postal princeps senatus**. Naslov je nosil do smrti. Kot konzul je skupaj z Markom Agripo izvedel štetje rimskih državljanov in opravil kontrolo ter prenovitev članstva senata. Istega leta je z ediktom preklical veljavnost spornih odlokov triumvirov.

13. 1. 27 p.n.š. je imel govor, da vrača senatu vojsko, zakonodajno oblast in province, ter da se namerava vrniti v zasebno življenje in s tem napovedal politično upokožitev. Senatorji so ga prosili, naj to ne stori, Oktavijan pristane od senata je prevzame del oblasti – za 10 let prevzame prokonzulat perifernih provinc. 13.1.27 p.n.š. je datum osnovanja principata in rimskega cesarstva. Delitev oblasti med senat in Oktavijana je dobila potreditev **16.1. 27 p.n.š., ko je senat Oktavijanu podelil naslov Augustus.** Ta naslov sam po sebi ni imel posebne funkcije. August je bil vreden čaščenja in spoštovanja, daje mu poseben položaj vendar nobene posebne oblasti. Novi nosilni elementi cesarske ideologije in propagande so postali naziv August, odlikovanje rešitelja domovine in vladarski ščit. Oktavijan je dobil novo ime: *Imperator Caesar divi filius Augustus*. Tesno je bil povezan z vojsko kot glavnim nosilcem države (imperator), s Cezarjem in imel je čast obnovitelja rimske države.

Nastanku monarhične ureditve je sledilo obdobje krize, ki ga zaznamujejo težave v Egiptu, težka vojna v Španiji, poskus zarote in težka bolezen. Leta **23 p.n.š. je Oktavijan odložil konzulat, senat pa mu je podelil dosmrtno tribunsko oblast.** S tem je dobil pravico, da v senatu uvrsti v razpravo katerikoli svoj predlog. Od leta 23 p.n.š. je njegov ustavnopravni položaj temeljil na dvojni oblasti: na višjem prokonzularnem imperiju (oblast v lastnih in senatskih provincah) in na tribunski oblasti (pravica veta, pravica zaščite ljudstva in pravna osnova državne ureditve).

Leta 22 p.n.š. mu je rimsko ljudstvo in senat ponudilo prevzem diktature, dosmrtnega konzulata in cenzure. Oktavijan jo je zavrnil, kot zadolžitev pa je sprejel oskrbo prestolnice in kritične razmere uredil na svoje stroške. Po povratku z vzhoda so mu ponudili nove počastitve, prevzel pa je samo skrbništvo za npravstveno obnovo države. Opravil je preureditev senata. Utrjevanje njegove oblasti pomenijo stoletne igre, katerih glavni namen je praznovanje začetka nove dobe. Za ta dogodek so postavili Oltar miru, Sončni obelisk in Mausoleum Augusti.

Leta **12 p.n.š. je bil izvoljen za vrhovnega svečenika,** kot zadnjo počastitev pa je sprejel naslov **očeta domovine, leta 2 p.n.š.**

Na nastanek principata so vplivali idejni tokovi pozne republike in helenističnega Vzhoda. Vplivala je tudi predstava o helenističnem vladarju kot rešitelju in dobrotniku. Za nastanek ideje principata je bila pomembna ciceronova publicistična dejavnost. Prav tako je vplivala tudi državljanska vojna in socialna kriza rimske republike. Pri preoblikovanju iz republike v monarhijo je Avgust nastopil kot obnovitelj stare republikanske ureditve in ne kot reformator. Princeps ima 4 vrline: virtus (možat), clementia (prizanesljivost do nasprotnikov), iustitia (do podložnikov) pietas (dolžnost do bogov).

Principat je v bistvu po konceptu dvovladje ali diarhija, saj gre za delitev oblasti. Vendar o pravem dvovladju ne moremo govoriti, temveč gre za societas, saj je imel cesar več moči. Cesar je bil vrhovni poveljnik vojske in vrhovni zakonodajalec, senat pa je ohranil zakonodajno in sodno oblast.

REFORME AVGUSTA

Avgust je leta 18 izdal vrsto zakonov za npravstveno prenavo Rima in slabo moralno stanje, posebno pozornost pa je namenil razmeram v senatorskem stanu: **1. zakon proti razkošju, 2. zakon o kaznivosti zakonoloma in 3. zakon o ureditvi zakonske zveze med senatorji in vitezi.**

Družinska zakonodaja je želela okrepiti zakonsko zvezo. Z grožnjo smrtne kazni je prepovedal pederastijo, prešuštvo in nečistovanje. Neporočeni so bili obdavčeni, otežena pa je bila ločitev. Podpiral je rast št. otrok, zato so imeli tisti s 3 otroki ali več posebne ugodnosti. Za svobodne je veljala prepoved poročanja z ljudmi z nečistimi poklici, za senatorje z osvobojenici. Vse to ni bilo všeč množici zato je moral zmanjšati zakone, nova zakonodaja pa se je nanašala na celotno prebivalstvo razen na sužnje.

Verske reforme niso prinesle večjih sprememb. Že 28 je začel z obnovo stare religije, starih svetišč, zgradil pa je tudi mnoga nova. Izvoljen je bil za vrhovnega svečenika. Obnovil je opuščene verske praznike in obrede, kjer izstopajo: Janov tempelj, stoletne igre in oltar miru na Marsovem polju. Častili so ženska božanstva (Venera) in posebna »abstraktna« božanstva (Sloga, Zmaga).

Avgustovo božje čaščenje je postalo temelj državne ideologije. V provinci Aziji so začeli šteti koledarsko leto od njegovega rojstnega dneva.

Na **kulturnem in umetnostnem področju** je bil mecen Vergilija, Horacija, Proprecija in Livija. Tudi sam je bil ustvarjalen na literarnem področju, bil je filozof, zgodovinar in retorik. Sam je napisal eno tragedijo, eno pesnitev in avtobiografijo. Spomeniki cesarske arhitekture so sakralni spomenik na Marsovem polju, Avgustov forum z Marsovim templjem in Vestin tempelj.

Pri preureditvi vojske je le to zmanjšal in jo razporedil po obmejnih provincah: 8 legij na rensko mejo in 7 legij na podonavsko-balkanske province. Pomembna vojaška sila je postala pretorijanska garda – cesarjeva osebna straža v Rimu. Vojaška služba v legijah je trajala 20 let, v pretorijanski pa 1 leto. Nedržavljeni so služili v pehoti in konjenici, velik pomen dobi mornarica z dvema glavnima oporiščema: pri Neaplju in v Raveni.

Pri državnih finančah, **denarni reformi in gospodarskem razvoju** je bila preureditev financ obvezna zaradi večjih stroškov: mornarica, vojska, velike gradnje, širjenje države, vzdrževanje dvora, zabava in oskrba prebivalstva. Prebivalci provinc so plačevali 2 temeljna davka: *zemljiški davek* (naturalije, denar) in *glavarina*. Davke so pobirali v obliki državnega zakupa, uveljavilo pa se je tudi pobiranje v okviru mest. **Avgust je dal oceniti premoženje in prešteti prebivalstvo v provincah**, obdržal pa je tudi 5% davek ob osvoboditvi sužnja. Rimski državljani so plačevali indirektne davke, ki so bili nižji. Uvedel je tudi mnoge nove davke: 5% ob prevzemu dediščine, 1% trošarino, 0,5% za predmete na dražbi, 4% ob prodaji sužnja. Vsi prebivalci so morali *plačevati carino*. Celotna država je bila razdeljena na 8 carinskih območij. Carine so pobirali zakupniki, ki so jih nadzirali cesarji. V 2/2 2. stol. država prevzame pobiranje. Pogoste so bile tudi izredne obremenitve med vojno: zaplemba zemljišča za naselitev veteranov, zaplemba hiše za vojsko, brezplačno delo in vojaški vpoklic. Državna blagajna je bila v rokah senata, ustanovljena je bila posebna blagajna kamor se je zbirala trošarina, in dediščinski davek, služila pa je za vojsko. **V novo centralno blagajno so šli davki in dohodki od imetja brez lastnika, neveljavne dediščine in denarne kazni.** Cesar ima privatno premoženje in je najbogatejši.

Povečal se je denarni obtok, kar so omogočile zmage. Denarni sistem je bil trimetalen: zlatnik, srebrnik in bronasti sestercij ob bakrenem asu. Ta sistem je obstajal do Nerona.

Avgust ni poskušal spremeniti strukture gospodarstva, dobro se razvije kmetijstvo, spodbuja proizvodnjo olja, vina, žita. Poveča se manufaktura. Dobra je bila trgovina s tujino ob tem pa se je razvijalo tudi denarništvo in bančni posli. Pojavile so se razne tehnične iznajdbe.

NERON

10L uspešnega vladanja. Uravnotežena delitev oblasti, podpora v pol vrhu, vplivi nan od 3 oseb: mati Agrpina (njen atentat-saj želi vladat namest njega), ter poz vpliv od Seneka pretorj.perfekt in Afranij Bura-dobra drž.uprava,skrb za prestolnico, kolonije.

Izraz brutalnih nagnjen(tud spolna sprevrženost) ima visoko menje o svoji sposobnostih,pesnik,plesalec,športnik,glasbenik umetnik. Neronove igre, poleg matere 3l kasnej usmrti ženo Oktavijo. Seneka in Bur se umakneta z dvora, oblikujeje se opozicija(itelek.elita) Država širi meje zarad dobrih vojskovodja. Kriza,a jo reši.(ang-Brit za neki časa zgublena). Poraz proti Partom a sledijo uspehi. 66 armenski kralj Tiridates na pohod do R. Neron ga okrona. Tak si prikluč Pontos. + odprava proti Etiopiji(navečja dosežka). l.64 požar. Neron obdolži kristjane. Po njem urbanistična preureditev mesta. Nova cesarska palača. Uvede npove davke. Pobije premožne in se prilasti imetja. l.65Pizonova zarota. Po izdajise maščuje. Negativne poteze-enači se z bogovi. Podpirajo ga le še nižji. 66 potovanje v Grčijo. 68 v Rslaba oskrba mal hrane. Upor v Galiji + novi upori. Upor v Palestini. Lakota. Razmere za cesarja grozne. Senat za cesarja potrdi Galbo. Neron samomor-poleti 68. nima potomcev.

FLAVIJSKA DINASTIJA VESPAZIЈAN (69 - 79)

Izhajal je iz italskega območja, vendar ni bil Rimljan temveč Sabinec. V zgodnji vojaški službi pod Klavdijem se je odlikoval kot legat v Britaniji in Germaniji. Od leta 66 je vodil vojno proti Judom. Kot zaslužnega vojskovodjo v judejski vojni, ga legije v Aleksandriji proglasijo za cesarja leta 69. Senat je to imenovanje potrdil. Ko Vespazijan nastopi oblast, v Rimskem cesarstvu vladajo anarhične razmere. Obramba rimske meje je šibka, zato prihaja do pogostih vpadov čez mejo. Prihaja tudi do notranjih uporov v obmejnih provincah.

V Judeji so zbrane velike sile pod Titovim vodstvom. Tit je leta 70 obkolil Jeruzalem, 26. septembra je mesto padlo. Tit je odredil popolno uničenje tega središča Judov (v ujetništvu ok. 100.000 Judov). Leta 70 doživi Tit veličasten triumf. Judeja postane cesarska provinca – plačevati mora poseben davek. Upor traja še nekaj časa, povsem pa je zadušen spomladi leta 73, ko pade Masada ob Mrtvem morju. Med Judi zavladava sovraštvo do Rimljanov. To se kaže tudi v Judovski literaturi in pa kasnejšem uporu Judov v diasporah za časa cesarja Trajana.

Drugi veliki upor pa je bil upor Batavov ob spodnjem Renu. Grozi nevarnost odcepitve od rimskega cesarstva. Zaradi neenotnosti propadejo. Vespazijan jim oprostí, ker so mu pomagali proti Viteliju. Leta 70 sklene sporazum z uporniki. Leta 71 Vespazijan Tita vzame za sovladarja, da mu še prokonzulat in tribunska pooblastila. To kaže, kako si je Vespazijan želel utrđiti pozicije. Začel je obnavljati državo. Prevezel je cenzuro - nadzor nad senatom. Vespazijan je pri izbiri sodelavcev odprl možnost dostopa do funkcij nerimljanom. Pri tem je favoriziral Špance. Vespazijan je spremenil tudi senatsko sestavo. V senatu je bilo od tedaj veliko Italikov, Galcev, Špancev, Afričanov, manj pa ljudi iz Balkana in Vzhoda. Oklesti stroške dvora in zmanjša pretorjansko gardo.

Saniral je državne finance – novi davki (moč države se povečuje). Posledica teh velikih prihodkov so: gradnja in obnova mesta Rim, podpira številne pesnike, intelektualce, šolstvo... Reorganiziral je vojsko in v njej uvedel večjo disciplino. Uredil je nekatera vprašanja veleposestnikov, dal rimske državljske pravice prebivalcem Španije, posebej se je posvetil obnovi Rima po požaru (obnavlja templje, flavijski amfiteater). Izžene stoike in astronome. Njegov odnos do provinc je bil pozitiven. Ustanovil je celo vrsto novih kolonij: Siscia, Sirmium, Skupi (Skopje), Flavia Solva (Lipnica). Njegova vlada je državi zagotovila politično trdnost in obnovila gospodarsko ravnovesje. Vespazijan je umrl l.79 naravne smrti.

FLAVIJSKA DINASTIJA

Titus Flavius Vespasianus (79 - 81) je postal cesar 79. Imel je problematičen odnos do brata Domicijana. Služil je kot vojskovodja v Britaniji, Germaniji in Judeji, 70 pa je oblegal in opustošil Jeruzalem. Kot očetov pomočnik na bojišču in kot sovladar je veliko naredil. V njegovem času je prišlo do izbruha vulkana Vezuva (avgust 79). Pri tem so bila uničena mesta Pompeji, Herculaneum in Stabiae. Tit se je pri tem izkazal, za obnovo teh je prispeval zelo velike vsote. S tem si je Tit pridobil sloves dobrotljivosti in darežljivosti. Senatorji so bili zadovoljni z njegovo politiko. Dokončal je gradnjo amfiteatra, ki ga je začel graditi njegov oče. 81 je umrl za mrzlico. Njegova vlada je bila zgledna.

TRAJAN (98 - 117)

Je potomec italijanskih kolonistov v Španiji. V času adopcije s strani Nerve opravlja funkcijo vojskovodje ob Renu. Nekaj časa tudi še kot princeps ostane v Germaniji. V Rim je prišel šele leta 99, kjer ga senat sprejme z velikim navdušenjem in nazivom „optimus princeps“.

Trajan je dajal prednost zunanji politiki in bil prvi veliki zavojevalec po Cezarju. **Cesarstvo pod njegovo vlado namreč doseže največji obseg**, kar pa gre pripisati tudi sposobnim oficirjem in izurjeni vojski. Ena glavnih nalog, ki si jih Trajan zada je **zaščita Rimskega teritorija**.

Leta 100 pride do obnove strateško pomembne ceste v Železnih vratih Đerdap, in pa gradnje kanala za v plovbo v območju nevarnega zalivskega odseka. Leta 101 je zaključil priprave na vojno in z vojsko prekoračil Donavo (prej zgradi veličasten most čez Donavo) ter vdrl v Dacijo, **prva**

dačanska vojna (101 – 102). Namen je bil osvojitve centralne Transilvanije, kar mu uspe, saj državo kralja Decebala, s katerim je Domicijan leta 87 sklenil neugoden mir, z velikimi izgubami premagal pri Tapah in prisili Decebala, da leta 102 kapitulira. Odvzel mu je del ozemlja (Banat je priključil Meziji) in zahteval vojno odškodnino. **Dacija je postala klientelna država.**

V **drugi dačanski vojni (105 - 106)** pa je Trajan zadal Dačanom dokončen poraz. Zavzame njihovo prestolnico, kralj Decibal pa je napravil samomor. **Dacija v tem času postane rimska provinca.** Obsega 2/3 dačanskega kraljestva, zanj pa je poleg hitrega gospodarskega vzpona značilno naseljevanje tujcev – predvsem rudarjev. V provinci pa je moč zaznati tudi močno romanizacijo. Izredno velik pomen je imel bogat vojni plen, ki ga uporabijo kot vir financ za gradnje in ostale nujne izdatke v cesarstvu. V tem času pa pride, tudi do nove upravne razdelitve, kar se odraža v tem, da je **provinca Panonija razdeljena na Zgornjo in Spodnjo Panonijo.** Pride pa tudi do močne utrditve meje med srednjim in spodnjim Podonavjem.

Od leta 107 do leta 113 je bil Trajan v Rimu. To je bilo obdobje intenzivne državne aktivnosti. Podpiral je napredek italskega gospodarstva, posebno poljedelstva. Delil je posojila, alimentacije - da bi preprečil propadanje podeželja, pa tudi sam je posojal denar poljedelcem, dobiček pa je dajal v dobrodelne namene (za izobrazbo revnih otrok).

Skrbel je za gradnjo cest, mostov (most čez Tejo), vodovodov, kanalov (prekop Nil-Rdeče morje), pristanišč (izboljša luki v Ostiji in Ankoni) in za vse kar je bilo v zvezi s napredkom prometa v Italiji in izven nje. V Rimu je zgradil forum z baziliko, tržnico, kopališče, teater, Trajanov steber...

Na splošno se je v njegovem času zelo veliko gradilo po Italiji in po provincah. Iz tega obdobja je izhaja tudi **ustanovitev mesta Poetovio**, ki je bilo središče carinske uprave za območje ilirskih provinc. Mesto naj bi nastalo v času dačanskih vojn, kot posledica naselitve vojakov, ki so jim izplačali nagrado v denarju ali zemlji (veteranska kolonija) in je hitro pridobivalo na pomenu.

V času Trajana pride do vzpona plemičev v državno upravo, le ti pa se glede na prihodek delijo na ducenarje 200.000 sestercev, centenarje 100.000 sestercev in sexagenarje do 100.000 sestercev.

Potrebno je omeniti tudi vprašanje kristjanov, kjer Trajan zagovarja mnenje, da je krščanstvo moralno vprašljivo, vendar je postopanje proti krščanstvu na drugi strani tudi kriminalno dejanje. Zaveda se, da je izkoreninjenje krščanstva nemogoče, a je treba dati kristjanom možnost, da se pokesajo in odpovejo svoji veri. Pravi tudi, da naj se Kristjanov ne izsiljuje-preganja, s smrtjo pa naj se kaznuje, le če jim je krivda dokazana. Na koncu doda še naročilo, naj provincialni namestnik ne upošteva civilnih ovadb in je ukazal z ovaduhi postopati tako kot s kriminalci. V tem pismu se kaže dvomje: krščanstvo je nekaj kriminalnega, vendar se kristjanom ne sledi. Če pa se jim pride na sled, pa se jih postavi pred sodišče. Niha med toleranco in prepovedjo krščanstva.

Pomembne so tudi **Trajanove ozemeljske pridobitve na Vzhodu.** Ustanovljena je bila **provinca Arabija**, ki jo sestavljajo Izrael, Jordanija in Sinajski polotok. Omenjena je vojna s Parti, ki jo Trajan začne leta 114, ko jih napade. Najprej je spomladi 114 osvojil **Armenijo**, partsko interesno območje in jo proglasil za rimsko provinco. Nato je prodril v Mezopotamijo in tam leta 116 ustanovil **provinci Asirijo in Mezopotamijo.** Prišel je celo do središča partske države (Ktesifon) in na partski prestol postavil svojega zaščitnika in ustanovil **provinco Partijo.** Štiri nove province niso bile trdne in prebivalstvo se je upiralo, vendar je Trajan obdržal vse razen srednje Mezopotamije. Ko se je vračal v Rim je v Kilikiji v Mali Aziji zbolel in umrl leta 117 (čas upora Judov v diasporah

HADRIJAN (117-138)

Trajanov nečak in verjetno tudi njegov posinovljenec. Bil je upravnik Sirije v času partskih vojn. Po Trajanovi smrti je bil kot legat od vojske aklamiran za cesarja, nato pa priznan od senata. **Prekinil je z ekspanzijo in prešel v defenzivo, da bi ohranil mir. Bil je realističen vladar in ni maral osvajalnih vojn.** Zanima se za umetnost, stoicizem, astronomijo, geometrijo, zgodovino, naravo.

Med leti 121 in 125 prepotuje državo, pregleda mejo ob Renu in Donavi (utrudi limes), v Britaniji (73 milj dolg *Hadrijanov zid*) in v Afriki (800 km dolg jarek) ter ustanovi nekaj mest. Leta 128 gre spet na Vzhod: Grčija, Mala Azija, Sirija, Egipt. Najraje se je zadrževal v Atenah, kjer je dokončal gradnjo Zevsovega svetišča. Hadrijan vidi, da so bile Trajanove vojne predrage, zato se kljub

odporu vojakov odpove 4 provincam: Mezopotamija, Armenija, del Dacije. Partom je vrnil ozemlje vzhodno od Evfrata, priznal samostojnost Armencem pod domačim dinastom, zaveznikom Rima. Opustiti je hotel tudi provinco Dacijo, vendar si je kasneje premislil. Iz nje so nastale 3 province.

Hadrijan je skrbel za obrambo mej. V ta namen je uporabljal posebne čete – numeri (pehota in konjenica), ker so bile legije kot taktične enote prevelike. Preide na sistem domače rekrutacije in obnovi staro vojaško disciplino (vojaški rok podaljša na 25 let). Zaradi bojevanja s Parti vse bolj **uvaja konjenico.** Z reformami je skušal dvigniti kvaliteto vojske, kar mu ni preveč uspevalo, saj je morala zaradi prenehanja bojev padala, zato je uvedel tudi pogoste inšpekcije v provincah. Vse to povzroči, da je vojska stopila na pot provincializacije, kar je prešlo ob koncu 3.st. v barbarizacijo. Nadaljeval je z gradnjo limesa na Renu in Donavi, v Britaniji je dal zgraditi mejni zid (Hadrijanov zid). **Za čas njegove vladavine je bil mir.** Edina vojna - upor v Judeji (132-132). S pomočjo legatov je zadržal upor v Judeji. Začel ga je Simon Barkokhba. Vzrok za upor je bil Hadrijanov predlog, da bi obnovili Jeruzalem (ki ga je razrušil Tit) a brez judovskega značaja. Judje bi lahko šli v mesto le enkrat letno, namesto starega templja je hotel zgraditi Jupitrov. To je bila žalitev za Jude in ti so se uprli in zavzeli Jeruzalem za 3 leta. Leta 135 pa so ga Rimljani osvojili in ga dokončno uničili. Dežela je bila uničena, prebivalstvo zaslužnjeno in prepovedan jim je bil vstop v mesto. Judje morajo v diasporo (izgnanstvo), opustijo grščino in začnejo govoriti aramejsko. **Do kristjanov Hadrijan ni bil sovražen.** Je pa nastopal proti ovaduhom. Obnovili so Jeruzalem in ga poimenovali Aelia Capitolina. V središču je bilo postavljeno svetišče Jupitra in Judje v mesto niso smeli. Kristjani so smeli obiskovati Jeruzalem, medtem ko so bili Judje izključeni iz vseh državnih služb. Antisemitizem se kaže tudi v višji davčni obremenitvi Judov.

Hadrijan je pripomogel tudi k **razvoju državne administracije.** Senatu in Magistratom je priznal tradicionalne pristojnosti, važnejše stvari pa je opravljal preko svojega svetovalnega organa (consilium principis) s pomočjo strokovnjakov. **Uredi upravo in jo loči na vojaško in civilno** (pogoj za civilno službo ni bila več vojaška služba). Povezal je cesarstvo, Rim ni več absolutni center. Učeni pravniki s Salvijem Julijanom na čelu so izdelali Hadrijanov »Edictum perpetuum«, v katerem so sintetizirani in kodificirani vsi prejšnji edikti in je ostal v uporabi do Justinijanove dobe. Izdal je tudi zakon **o agrarni politiki** – po grškem zgledu gre za okupacijo neobdelane zemlje, ki gre v zakup konduktorjem, ti pa dajejo parcele v zakup kolonom (1/3 proiz. lastniku) – **začetek kolonata.** Suženjsko delo ni bilo več rentabilno. **Zgradil Panteon** (55m kupola), mavzolej, Hadrijanovo vilo v Tivoliju, Zevsov tempelj v Atenah. Na področju kulture je opazna **renesansa grštva**, saj se je zelo navduševal nad grško kulturo. V Rimu je ustanovil Atheneum (akademijo znanosti in umetnosti), kar je kulturni fenomen in nekateri Grki so v državni upravi, tudi Plutarh. **Hadrijan je bil zelo izobražen in je imel velik interes za preteklost. Bil je globoko religiozen človek in se je posvečal vzhodnim religioznim sistemom** – henotizem = vse božanske podobe predstavljajo eno veliko božanstvo (sinkretistična stoiška oblika). Umril je v Kampaniji l.138. Nasledil ga je njegov posinovljenec. Adoptiral Lucija C. Komoda Vera, ki pa je kmalu umrl. Adoptira tudi Titusa Avrelija Antonina, ta pa drugega sina Komoda in svojega nečaka Marka Avrelija. Uredil je nasledstvo za celo 2. Stol.

MARK AVRELIJ (161 - 180) in Lucij Ver (161 - 169)

Oba sta nasledila Antonina Pija in sta bila enakovredna cesarja do 169, ko je Ver umrl. Mark Avrelij je bil dobro izobražen, dober poznavalec grške filozofije, stoik, a z malo izkušenj v vojski in upravi. V času njegovega vladanja so bile meje cesarstva neprestano ogrožene zaradi navala barbarov. Od Verove smrti je Mark Avrelij sam vodil vojskovanje proti barbarom.

V prvi fazi bojevanja so bili Rimljani uspešnejši in konec leta ni bilo več sledu o Germanih na rimskih tleh.

V drugi fazi (169-175) so bili Rimljani v veliki ofenzivi in so imeli tudi velike težave. Potrebno je bilo priskrbeti nove in pomožne vojaške oddelke in sredstva so dobili z dražbo dvornega inventarja. Na strateško najbolj občutljivem območju ilirsko-italskih vrat, skozi katera so pred tem barbari vdrli v Italijo, je bila organizirana neke vrste vojna krajina »Praetentura Italiae et Alpium«, ki naj bi na ozemlju med Norikom in Furlanijo ščitila Italijo pred morebitnim ponovnim vdorom. Vstop na to območje je varovala legija II Italica s taborom v Ločici v Savinjski dolini.

Vojna je bila kruta, značilno zanjo je bilo masovno pobijanje vojnih ujetnikov. **Požgali so številna mesta, tudi Akvilejo in zajeli prebivalstvo.** Barbari so bili na vrhuncu uspeha, ko so leta 171 prodrli do Akvileje in bili od tam komaj pregnani. Glavna bitka je potekala na zamrznjeni Donavi. Ni znano kdaj je rimska vojska odločilno premagala Markomane, mogoče okrog 172, ko si je cesar nadel zmagoslavni pridevek Germanicus.

Leta 174 so bili premagani Kvedri in ta bitka nam je znana predvsem po t.i. deževnem čudežu, ki je dokaz za obstoj krščanstva na tem področju in za obstoj krščanskih vojakov v tej vojni. Rimska

vojska je bila nekje na Slovaškem, Moravskem obkoljena, a je nenadna nevihta rešila Rimljane pred žgočo žejo.

Leta 175, potem ko so bili premagani še Jazigi, je bil sklenjen mir in Rimljani so dobili nadzor nad obmejnimi donavskimi pasovi. Avrelij je predvideval premik meje proti Severu, kjer naj bi nastali 2 novi provinci (Markomanija, Sarmatija) in meja naj bi potekala po Karpatih. Tedaj pa se je za cesarja proglasil Avidius Cassius, legat v Siriji, ki je bil zaslužen za zatetje upora kmetov v Egiptu leta 172. Tako je moral Avrelij s Severa na Vzhod in leta 176 je premagal Avidiusa Cassiusa. **177 je bil kršen mirovni sporazum in sledila je druga ekspedicija nad Germane. Rimljani so bili uspešni in Markomani in Kvadri so se morali brezpogojno podrediti.**

Do leta 178 je bil Avrelij v Rimu, nato pa je spet odšel na donavsko bojišče in je 180 umrl nekje pri Vindoboni ali pa pri Sirmiju. V tem obdobju se rimska mejna obramba pokaže kot neučinkovita proti barbarom, saj je preveč izgub. Zato je Avrelij v vojsko vzel tudi Germane, federate in kolone. Te vojne so pustile posledice tudi na našem ozemlju (od Furlanije do Trojan), kjer so bile vojaške postojanke, ki naj bi varovale cestne prehode iz Panonske nižine v Italijo.

Pri nas je ustanovil Praetentura Italiae et Alpium: zapore, legija v Ločici, zgrajena leta 170. Kasneje se je ta tabor preselil na območje izliva Aniže. V tem času je začela igrati pomembno vlogo centralna Slovenija, ki je bila izvzeta iz provincialne uprave in je spadala pod Italijo.

Mark Avrelij je podpiral izobraževanje, ustanovil je 4 katedre za filozofijo na državne stroške. Nekatera mesta je osvobodil davkov. Veliko denarja pa je dal za vojsko in plebs. Zatrli so ovadustvo. Kristjane je imel cesar za nelojalne državljane, češ da so egoisti in jih je preziral. Krivi naj bi bili za krizo rimskega imperija. **Zapovedal je kaznovati nove religije, sekte in praznoverje.** Stanovitne kristjane je ukazal kaznovati s smrtjo, odpadnikom pa naj bi se oprostilo. Hud pregon beležimo v Lugdunumu v Galiji, vendar je bilo to verjetno zaradi vpliva lokalnega namestnika in ne toliko po cesarjevih zahtevah. Prekinil je tradicijo Antoninov in za svojega naslednika imenoval edinega preživelega od svojih otrok. Po njegovi smrti država zdrži še 1 stol.

SEVERSKA DINASTIJA

3. st. je prehodna doba. Glavno vlogo ima vojska. Defenziva pred Germani. Na vzhodu so močni iranski Sasanidi. Prevladuje kmečko-vojaški stan. Splošna državljanska pravica. **Stalne vojne povzročijo upad trgovine, gospodarstva, javnih investicij. Lakota, bolezn, razbojniki v puščavah... Širijo se vzhodne religije** - mitraizem, krščanstvo.

Po smrti cesarja Komoda 192 se začne boj za oblast. Zadnji iz dinastije Antoninov proglašen s strani senata **Pertinaks** je vladal le tri mesece. 193 so ga ubili pretorjanci, ker se ni uklonil pretorjanski gardi in ji dati nagrad. Za cesarja so pretorjanci proglasili **Didija Julijana**. Istega leta so za cesarje proglašeni s strani svojih legij tudi: britanske legije Klodija Albina, sirske Pescenija Nigra, panonske Septimija Severja, predhodniki vojaških cesarjev. Senat izgublja na moči, čedalje več senatorjev prihaja iz vzhodnih provinc. Vladar je prevzel nadzor nad financami in sam imenuje namestnike v provincah. Mnoge senatorje da ubiti in jim konsificiral premoženje. Odloča s pomočjo sodelavcev, ki jih izbira sam iz kroga pretorjanskih prefektov - tu pa je po takojšnji razpustitvi stare pretorjanske garde največ obdonavskih vojakov (prej iz I, Norika, Mak., Španije). Poveča birokratski aparat, finance so v rokah vitezov. Poveča vlogo vojske, višje vojaške mezde, vojak se lahko poroči. **Nastopi finančna in gospodarska kriza, propad stare rimske vere in vzpon krščanstva, ki ga ne preganjajo.**

Septimij Sever (193 - 211): po rodu Punec iz rimskega mesta Magna Lepte v Afriki. Svoje zahteve po prestolu ni mogel uresničiti brez boja. **193 je bil s strani svojih legij proglašen za cesarja.** Takoj po proglasitvi za cesarja je s svojimi legijami prišel v Rim in se brez boja polastil oblasti. Didij Julijan je bil ubit 193, nato pa je Sever obračunal še z ostalimi pretendenti.

Na vzhodu je kot pretendent nastopil Pescenij Niger, ki ga je podpirala armada ob Evfratu. Sever pa ga je 194 premagal pri Isu in pri tem razrušil mesto Bizantion (to je podpiralo Nigerija).

Nato pa je prišel namestnik iz Britanije Klodij Albin v Galijo, vendar ga je Sever 197 premagal pri Lyonu in mesto oplenil. Tako je imel absolutno moč.

Sever je bil spособen vojskovodja, vojska mu je bila oddana, zato jo je tudi nagrajeval. Uspešno se je bojeval s Parti. Zanimal se je za Arabijo. Vzhod ga je zelo privlačil. V provincah je izvedel razne reforme, menjal je status mestom in se tudi zadrževal v teh krajih. Sever je največ pozornosti posvetil predvsem afriškim provincialnim mestom (predvsem rodnemu Leptisu; tu postavi veliko stavb in drugih spomenikov). Numidijo proglasi za cesarsko provinco. **Razlike med Italijo in provincami izginjajo**. Tudi njegova žena Sirijka Julija Domna je imela političen vpliv. Sever pa je imel nepazljiv odnos do senata in rimske aristokracije. Mnoge med njimi je dal kot sovražnike usmrtiti in mnogim je konfisciral imetje. Umrl je v Britaniji, 211 v Yorku, kjer se je vojskoval in varoval mejo. Pri tem je prodrl na Škotsko. Za njim sta skupaj zavladata njegova sinova: Bassianus in Geta. Basijan naj bi vladal iz Rima zahodu, Geta pa naj bi vzhodu vladal iz Antiohije ali Aleksandrije. Basijan je ukazal ubiti Geta zaradi oblastiželjnih značajev med bratoma.

SLOVENSKI PROSTOR OD DIOKLECIJANA (284 – 305) DO TEODOZIJA (379 – 395)

Doba cesarja **Dioklecijana** je ob koncu 3. stoletja prinesla najprej stabiliziranje obrambnih in gospodarskih razmer, novo upravno ureditev - v današnjem slovenskem prostoru so nastale 4 poznoantične province:

- **Venetia et Histria,**
- **Noricum Mediterraneum,**
- **Savia,**
- **Pannonia Prima**

V začetku 4. stoletja pa zadnje veliko preganjanje kristjanov. V dobi **Konstantina** (306 – 337), ki je nasledil Dioklecijana, je prišlo do zadnjega gospodarskega in kulturnega vzpona v antični dobi.

Virov o širjenju krščanstva na prostoru severnega Jadrana in zahodnega Balkana v 4. stol. je malo. Od krščanske književnosti so se ohranila dela oglejskih piscev iz 4. in začetka 5. stol. Na ta čas in prostor se nanaša del *Hieronimove korespondence* in ostanki arijanske književnosti zahodnega Ilirika. Le redko naletimo na konkretna sporočila o domači krščanski skupnosti. Arheološki viri osvetljujejo predvsem razvoj posameznih skupnosti (zlasti v velikih mestih), ne pa razvoja na celotnem področju. Zato je proces pokristjanjevanja skoraj nemogoče v celoti zajeti.

Po koncu preganjanja kristjanov na ozemlju Italije (od Trojan do Stične) l. 305, v Iliriku mogoče do l. 308, najkasneje do 311, je na ozemlju Z Balkana, srednjega Podonavja in severnega Jadrana znanih ducat krščanskih skupnosti. Omenjene so v glavnih mestih provinc in nekaterih pomembnejših mestih. Pojavi širjenja krščanstva iz mest na podeželje se nanašajo na bližino mest. Najstarejše skupnosti so se izoblikovale na začetku ali najkasneje sredi 3. stol.. Te skupnosti so bile povezane z mučenci iz dobe Dioklecijanovih preganjanj ali še starejšega časa.

V dobi Konstantina se je veliko poganov pokristjanilo, vendar je bilo to velikokrat le formalno, zaradi oportunitizma, posledica česar je bila šibka vera, odpadništvo. **Cesarska zakonodaja, ki je podpirala krščanstvo, je bila do poganstva v splošnem tolerantna.** Ohranilo se ni nobeno poročilo o obliki in vsebini krščanskega misijona.

Izjemnega pomena za razvoj krščanstva na tem prostoru je bil izgon Arija in njegovih somišljenikov v Ilirik. Arijev prihod v Ilirik 325 in nastop 2 učencev 335 je bil uvod v polstoletne verske vojne, kjer je imel zahodni Ilirik pomembno vlogo.

Sredi 4. stol. se nadaljuje postopen zaton poganstva, bolj intenzivno kot pod Konstantinom. Pod **Julijanom Odpadnikom** (361 – 363) je sledilo kratko obdobje ponovnega poganskega vzpona, nato pa je sledilo četrto stoletje bolj uravnoteženih odnosov med kristjani in pagani.

Obdobje od Konstantinove smrti 337 do nastopa **Teodozija** 379 je v z Iliriku potekalo v znamenju spopadov znotraj krščanske skupnosti (med pravovernimi in arijanci), ki so se kazali kot polemike na cerkvenih zborih. V te spopade se je vključevala tudi nižja duhovščina in verno ljudstvo.

Vlada cesarja Teodozija je odločilnega pomena za pospešitev procesa pokristjanjevanja na tem področju in tudi celotnem rimskem cesarstvu. Državo je skušal voditi kar se da enotno in na podlagi nicejske veroizpovedi.

4. stoletje je čas velikih državljanskih vojn, ki so potekale na prostoru med S Italijo in Balkanom (v letih 316, 340, 350/2, 361, 388, 349). Najpomembnejša med njimi je bila druga državljanska vojna v času cesarja Teodozija, ki se je končala z **BITKO PRI FRIGIDU** 6.9. 394. **Poganska stran pod vodstvom Evgenija je bila odločilno poražena in obsojena na skorajšnje izginotje.**

Najbolj znana je krščanska skupnost v Ogleju, saj jo omenjajo tudi spisi oglejskih cerkvenih očetov (Kromacij, Rufin) in arheološke najdbe. V Emoni je bila krščanska skupnost okoli 380 organizirana kot škofija. Emonski škof Maksim je zastopal pravovernost. V mestu se arianstvo ni nikoli uveljavilo. Poročilo o poganskem slavju ob sprejemu cesarja Teodozija v Emoni 288 kaže na to, da je bila mestna uprava še vedno v rokah poganov in da se je za staro religijo še vedno opredeljeval znaten del mestnega prebivalstva.

Najkasneje na prehodu iz 4. v 5. stoletje je v slovenskem prostoru prišlo do preobrata v verskem in duhovnem življenju, ki ga zaznamuje propad oz. opustitev dotedanjih religioznih sistemov ter prevzem krščanstva.

Propad zahodnega dela rimskega cesarstva ne pomeni konca rimske dobe, saj se je večina oblik gospodarskega, družbenega in duhovnega življenja prenesla v germanske državne tvorbe, ki so obvladovale tudi naš prostor.